

ԲԵԼԼԱ ԻՍԱՀԱԿՅԱՆ*

Մարտիրոս Սարյանի տուն-թանգարան

ՄԱՅՐԱԿԱՆ ՍԻՐՈ ԵՎ ՊԱՆԴԻՏՈՒԹՅԱՆ ԹԵՄԱՆ ԱՎԵՏԻՔ ԻՍԱՀԱԿՅԱՆԻ ՊՈԵԶԻԱՅՈՒՄ

Քանալի բառեր՝ Ավետիք Իսահակյան, ստեղծագործության մոտիվներ, մայրական սեր, հայրենիք, պանդխտություն, որդիական պարտք, կարոտ:

Ներածություն

Ավետիք Իսահակյանը պաշտել է մորը՝ Ալմաստ Ղլտճյանին, որին շրջապատը հարգանքով ու սիրով կոչում էր Ապլա (մեծ մայրիկ): Իսահակյանը ընտանիքի կրտսեր զավակն էր և բնականաբար, Ապլայի կողմից ամենասիրվածը: Հենց մորից է նա լսել իր կյանքի առաջին հեքիաթները, երգերը, զրույցներն ու բանաստեղծությունները: Նա շատ է սիրել, մանավանդ ծնունդ և երեկոները, պապենական տան, բուխարու առաջ լսել Ապլայի վառ երևակայության ծնունդ պատմածները... Եվ քանի որ հայրը վաղ էր մահացել, ապա որդիական սիրո ողջ զգացումները նա նվիրել է իր մորը:

Հայտնի է նրա թևավոր խոսքը. «Հենց միայն մայր ունենալու համար արժի աշխարհ գալ»:

Իսահակյանի վաղ շրջանի «Բալես ունի հնդու-մաթա....» (1892 թ.) բանաստեղծության հիմքում ընկած է Ապլայից լսած օրորոցայինը, զարմանալի ինքնաբերական ու ազգային ոգով կերտված մի հյուսվածք: Օրորոցային երգով հարուստ հայ բանահյուսության ու բանաստեղծության պատմության մեջ այս երկն ունի իր ուրույն տեղը.

Բալես ունի հնդու-մաթա,
Ոսկի օրոցք, ատլաս ծածկոցք,
Պուպու՛շ դարդար, նըխշուն՝ բալա,
Պաճիկ կենես... Օր-օր, լա, լա,
Նանիկ կենես, նանի՛, դա՛ր-դա՛ր,
Աչքդ ու ունքդ – աստղ ու կամար:

* Հոդվածը ներկայացվել է 18.06.21, գրախոսվել է 23.06.21, ընդունվել է տպագրության 02.08.21:

Մայրական սիրո և պանդխտության թեման...

Տորեկ եղավ, ոչխարն եկավ,
Ազիզ բալես քընած մընաց.
Վեր ե՛լ, բալա, անուշ ճըղա,
Տիտիկ արա՛, ծիծիկ մամա՛,
Պիծիկ-միծիկ տոտիկ արա՛.

Հո՛ւպա, բալիկ, քունդ անուշ.
Շաքար ու նու՛շ, թուշդ անուշ:

Տարիներ շարունակ այս բանաստեղծության տեքստից անարդարացիորեն դուրս են թողնվել նրա ավարտի հետևյալ երեք տողերը.

Ջան Տիրածին, Աստվածածին,
Չար աչքեն, չարոցքեն
Ազատ պահե՛ս իմ բալես...¹

Եվ միայն Իսահակյանի ակադեմիականի առաջին հատորի տեքստում (կազմողներ՝ Ավիկ Իսահակյան և Անահիտ Վարդանյան) դրանք վերականգնվեցին:

Առանձին հետազոտության առարկա է երկերի կերտման վարպետությունը, երբ ստեղծվում է այնպիսի մի գործ, որ ոչնչով չի տարբերվում հայ բանասիրության դասական օրորոցային երգերից: Սկսած այս օրորոցայինից մինչև «Աբու-Լալա-Մահարի» պոեմում հնչող մորն ուղղված վսեմ տողերը, Իսահակյանի մայրական կերպարի հիմքում ընկած է պոետի մոր՝ Ապլայի ազնվաբարո ու գթասիրտ կերպարը: Սակայն ճակատագիրը, ասես մի անխնա ձեռքով պիտի տարիներ շարունակ բաժաներ որդուն իր պաշտելի մորից:

Եվ հենց այդ ճակատագիրն է Իսահակյանի պոեզիայում միահյուսում մայրական սիրո հետ և հայ մարդու ճակատագրի համար մի այլ շատ կարևոր՝ պանդխտության թեման, հաղորդելով դրանց դրամատիկ իմաստ և հումանիստական հնչեղություն: Այստեղ արդեն հանձինս մոր կերպարի՝ առաջ է մղվում սուրբ հայրենիքի՝ Հայաստանի հավաքական կերպարը ստեղծելու գաղափարը, և հանձին նրա զավակի կերպարի՝ աշխարհով մեկ սփռված, հայրենիքից հեռացած, հայ պանդուխտի հավաքական կերպարը, ինչը հենց Իսահակյանի երկերում հասավ իր գագաթնակետին: Եվ դա արվում է այն-

¹ Իսահակյան 2003, 69:

Իսահակյան Բ.

քան բնական, որ միայն իսկապես ժողովրդական բանաստեղծի, հայրենիքի զավակի՝ Իսահակյանի գրչի տակ կարող էր իրականանալ:

Ահա կարդում ենք ավանդապաշտ Շիրակի սրտից՝ Ալեքսանդրապոլից «դրսի աշխարհներ» ելած (սույն դեպքում Գերմանիա ուսման մեկնած) 18-ամյա Իսահակյանի առաջին բանաստեղծական ուղերձը պաշտելի մորը, որը սակայն վեր է սովորական քնարական բանաստեղծության հասկացողությունից, այն ողբերգական շեշտադրումներով կերտած մի երկ է՝ ընդհանրապես հայ մարդու ճակատագրի վերաբերյալ.

ՄԱՅՐԻԿԻՍ

Հայրենիքես հեռացել եմ,
Խեղճ պանդուխտ եմ, տուն չունիմ,
Ազիզ մորես բաժանվել եմ,
Տըխուր-տըրտում, քուն չունիմ:

Սարեն կուգաք, նխշու՞ն հավքեր,
Ա՛խ, իմ մորըս տեսել չե՞ք.
Ծովեն կուգաք, մարմանդ հովե՛ր,
Ախըր բարև բերել չե՞ք:

Հավք ու հովեր եկան կըշտիս,
Անձեն դիպան ու անցան.
Պապակ-սըրտիս, փափագ-սըրտիս
Անխոս դիպան ու անցա՞ն:

Ա՛խ, քո տեսքին, անուշ լեզվին
Կարոտցել եմ, մայրի՛կ ջան.
Երնե՛կ, երնե՛կ, երազ լինիմ,
Թըռնիմ մոտըդ, մայրի՛կ ջան:

Երբ քունըդ գա, լուռ գիշերով
Հոգիդ գըրկեմ, համբույր տամ.
Սըրտիդ կըպնիմ վառ կարոտով,
Լա՛մ ու խընդա՛մ, մայրի՛կ ջան...²

(1893)

² Իսահակյան 2003, 99:

Մայրական սիրո և պանդխտության թեման...

Յուրաքանչյուր հայի համար այս բանաստեղծությունը մարմնավորում է ոչ միայն մոր հանդեպ տածած որդիական սիրո զգացումը, այլև աշխարհով մեկ ցրված հայ պանդուխտ մարդու կարոտը, սերն ու հավատամքը առ հայրենի եզրը:

«Մայրիկիս» բանաստեղծությունը հիմքը դրեց մեր ուսումնասիրած թեմայով գրված Իսահակյանի երկերին, նրան հաջորդեցին «Մայրս տեսավ ինձ շա՛տ տխուր...», «Մայրի՛կ, նայիր, արևն ինչպե՛ս...», «Մայրիկ, հիվանդ եմ, սիրտըս քրքրված», «Էդ ի՞նչ կըրակ կանես, մերի՛կ», «Դարդը հետս է, հետըս կուգա...», «Ա՛խ, մի սիրտ լիներ մաքուր սիրով լի...» բանաստեղծությունները, որոնք «Մայրիկիս» կողքին հավասար տեղ կարող են գրավել, ինչպես նաև «Կըտեսնեմ, ահա – լուռ երեկոյին...» բանաստեղծությունը: Այն գրվել է 1911 թվականի օգոստոսի 13-ին, Կոստանդնուպոլսում, երբ նոր էր սկսվում Իսահակյանի «մեծ պանդխտության» շրջանը, դեռևս մոտ ու անջնջելի էին հեղինակի հիշողության մեջ մոր դիմագծերը, ում գրկին նա թողել էր իր միակ մեկ տարեկան որդուն, դեռևս նրա աչքի առջև էր ուռնում շրջապատված հայրական շեմը,...

Իսկական պանդխտությունը, որ պիտի տևեր երկար ու ձիգ տարիներ, նոր էր սկսվում...

Սակայն հենց այս բանաստեղծության մեջ, առաջին հայացքին առնչվող լոկ մայրական սիրո թեմայի հետ, Իսահակյանը կարողանում է բացահայտել ոչ միայն իր մոր, այլև հայ ժողովրդի մտածողությանը հատուկ մարդասիրությունն ու գթասրտությունը, որ այսօր էլ առանձնացնում են հայ ժողովրդին աշխարհի բազում ժողովուրդներից, ում թե բախտն է ավելի ժպտացել, թե ուժն է ավելին եղել, սակայն այդպես էլ չեն կարողացել հասնել Իսահակյանի ակնարկած մարդասիրության աստիճանին: Ինձ երբեմն թվում է, թե եթե աշխարհի մի որևէ անկյունում կազմակերպվեր գիտաժողով՝ ուսումնասիրող այս կամ այն ժողովուրդների ազգային ամենացայտուն հատկանիշները, որոնցով ազգերը տարբերվում կամ նմանվում են իրար, այս երկը մենք՝ հայերս, կարող էինք ներկայացնել որպես մեր ժողովրդի «արյան բաղադրություն»:

Ունկնդրենք մենք էլ Ապլայի աղոթքին, որն ընդամենը մի քառատող է կազմում, սակայն իր գրության օրից մինչև ներկա օրը չի կորցրել ո՛չ իր իմաստը, ո՛չ իր խրատը, ո՛չ էլ իր արդիական հնչեղությունը.

Կըտեսնեմ ահա, - լուռ երեկոյին

Բարակ ծուխ կելնի իմ հոր օջախեն.

Եվ ուռիներս մարմանդ կօրորվին,
Ծղրիդը կերգե անտես խորշերեն...
Մեղմ ճրագի տակ նստել է տխուր
Ծերունի մայրս՝ մանկիկս գրկին. –
Մուշ – մուշ քնել է մանկիկս՝ անդորր.
Ու աղոթք կանե մայրիկս՝ լռին. –
«Ամենն առաջ թո՛ղ ինքը հասնի
Ամեն հիվանդի, հեռո՛ւ ճամփորդի.
Ամենն հետո թո՛ղ ինքը հասնի
Քե՛զ, իմ խեղճ որդի՛, իմ պանդուխտ որդի»:
Անո՛ւշ ծուխ կելնի իմ հոր օջախեն,
Մայրս կաղոթե՝ մանկիկս գրկին.
Ծղրիդը կերգե անտես խորշերեն
Եվ ուռիներս մարմանդ կօրորվին³:
(1911)

Ապլայի աղոթքի հիմքում ընկած է մի մտածողություն, որը թերևս հատուկ է զուտ հայ մորը, որի զավակները սփռված են աշխարհով մեկ, մորը մի ժողովրդի, որը երբեք բռնությամբ և ուժով չի հարթել իր ճամփան, և որը Աստծո ողորմությանը նույնիսկ սովոր է սպասել վերջինը: Սա և՛ ազգի առաքինություն է, և՛ ուժը: Այսպես ենք ապրել մենք երեք հազար տարի...

Տոգորված քրիստոնեության գաղափարով, Իսահակյանի մոտ աղոթքն ունի դարերի խորքից եկած իմաստություն, այն վկայությունն է հայ ժողովրդի խաղաղասեր ու արդարամիտ էության:

Այս, ինչպես և «Մայրիկիս» բանաստեղծությունը, ինչ խոսք, նոր որակ էին բերում հայ քնարերգության ավանդական այս թեմաներին՝ մայրական սիրուն ու պանդուխտի երգերին, բարձրացնում էին դրանք մի նոր աստիճանի՝ հաղորդելով համամարդկային հնչեղություն: Պատահաբար չէ, որ այս երկու գործերը մեծ ոգևորությամբ թարգմանել է XX դարի ռուս մեծ բանաստեղծ Ալեքսանդր Բլոկը: Նա իր նամակներից մեկում գրում է, որ ինքը միշտ հիշում է, որ «Իսահակյանը – պանդուխտ բանաստեղծ է» և այս հանգամանքը մարդկայնորեն ևս հուզում է նրան, չէ՞ որ վերջին հաշվով աշխարհի բոլոր մեծ բանաստեղծները, ինչ-որ մի տեղ հարազատ հոգիներ են:

³ Իսահակյան 2003, 388:

Մայրական սիրո և պանդխտության թեման...

Մոր և կյանքից հոգնած ու հիասթափված զավակի երկխոսությունն է ընկած «Էդ ի՞նչ կըրակ կանես, մերի՛կ» բանաստեղծության հիմքում: Գթասիրտ մայրը ջանում է «դարման» գտնել տանջվող զավակին, բայց ապարդյուն, նրա խոցված «սրտի վերքին» սպեղանի չկա...

- Էդ ի՞նչ կըրակ կանես, մերի՛կ:
- «Բալաս, վերքիդ դեղ կեփեմ»:
- Ա՛խ, իմ վերքը սիրտս է մերի՛կ,
Դեղ ու դարմանդ ի՞նչ անեմ.

Սրտիս վերքը խորն է, մերի՛կ,
Լավի դարձի հույս չըկա.
Մի՛ քըրքըրիր սիրտըս, մերի՛կ.
Խոր – խոցերուս ճար չըկա⁴:

Այս, ինչպես և «Մայրի՛կ, նայի՛ր, արևն ինչպե՛ս» բանաստեղծություններում թախծալի զրույցը մոր և որդու միջև Իսահակյանի հոգուց էր գալիս, չէ՞ որ ինքը՝ բանաստեղծը, իր կյանքի փորձություններին ու դժվար պահերին մեկ անգամ չէ, որ անկեղծ զրույցի է նստել մոր հետ, երբ ինքը գտնվում էր հայրենի Ալեքսանդրապոլում կամ Ղազարապատ գյուղում: Իսկ այդպիսի պահերն այնքան հազվագյուտ էին: 18 տարեկանը չբոլորած, Իսահակյանն ուսման է մեկնում Գերմանիա և երեք տարի կտրված է հայրենի տնից, մոր աջից: Տասնիննամյա պատանին դժվար պահերին մոր կարոտի զգացումները հանձնել էր իր միակ ընկերոջն ու խոստովանատեղին՝ իր «Հիշատակարան» գրքին: Ահա նա գրում է Լայպցիգում. «Ա՛խ, Ապլայիս մոտը լինեի, կնստեր մոտս ու միշտ ճակատս կշոյեր ու ամենաազիզ կտորը ինձ կբերեր ու գաղտնի կուտար: Ա՛խ, Ապլա ջան, Ապլա՛ ջան»⁵:

Հենց Լայպցիգում նա գրում է քնարական բանաստեղծությունների շարքը՝ կազմված 12 հատվածներից, որոնք զետեղվել են «Հիշատակարանի» 1894 թ. գրառումներում: Սա ևս մի նոր շարք էր Իսահակյանի ստեղծագործությունում, արձակի և չափածոյի զուգադրությամբ, որն սկսվում է մորն ուղղված խոստովանանքով: Ահա մի հատված այդ արձակ բանաստեղծությունից.

«...Ես մենակ եմ, մայրի՛կ ջան, ինձ ընկե՛ր եղիր, թև ու թիկունք եղիր – դու ժայռի պես ամուր ես, թո՛ղ մամռի պես կրծքիդ կանիմ, մայրի՛կ ջան:

⁴ Իսահակյան 2003, 151:

⁵ Իսահակյան 1977, 158:

Իսահակյան Բ.

...Կգամ, կգամ շոտով, թռչնից թև կառնեմ, կգամ, մայրի՛կ ջան, քեզ մոտ կգամ – գրկիր ինձ. – սանձիր ձիս, կապիր գրքերս թամբին, կապիր թուրս մեջքիս – համբուրիր ինձ, մայրի՛կ ջան»⁶:

«Հիշատակարանի» այս շարքում է հետևյալ գողտրիկ բանաստեղծությունը, որը երբևիցե չի զետեղվել նրա պոեզիայի հատորներում, սակայն իր ավարտուն գեղարվեստական կառուցմամբ, ասելիքով կարող էր դասվել Իսահակյանի լավագույն քնարական գործերի շարքում.

Մայրի՛կ, դու իմ փոքր հասակում,
Երբ ես քո կրծքում վառ աստղիկի պես
Ժպտում էի ու ձեռքս մեկնում,
Դեպի երկինք՝ աստղերը բռնելու,
Դու միշտ ասում էիր. – քու աստղը բռնիր,
Որ հեռվում, հեռվում պայծառ շողում է...
Ես այն օրվանից նազելի՛ մայրիկ,
Իմ աստղն եմ որոնում անհուն երկնքում,
Ես որոնում եմ ու չեմ գտնում⁷:

Նոր հայրենիք վերադարձած երիտասարդ բանաստեղծին, որպես ազգային-ազատագրական պայքարի գործչի, 1896 թ. մայիսին ցարական իշխանությունները ձերբակալում են և մեկ տարով մեկուսացնում Երևանի նահանգային բանտում:

Զանգվի ափին ընկած խաչածն բերդում 21-ամյա որդուն է ուղղում նոր գարնանամուտին իր խոսքերը պոետի մայրը. «Ա՛խ, կանանչներ, դուք արևերես ելաք, Յարաբ բալես ե՛րբ կելնի բանտեն...»: Այս հարցումը Իսահակյանը որպես բնաբան դրել է «Կռունկները շարա՞ն-շարա՞ն...» բանաստեղծությանը: Որդեկարոտ մայրը բնությանն է հարցնում որդու ճակատագրի մասին, բնության հետ է կիսում իր տագնապն ու ցավը.

...Գարունն եկավ, - արևերես
Ելան ծիլ ու ծաղիկներ.
Ա՛խ, յարաբ ե՛րբ ազիզ բալես
Կելնի բանտեն, կռռունկներ...
Կռռունկները շարա՞ն – շարա՞ն
«Կը՛ռռ, կը՛ռռ» կանչին ու եկան,

⁶ Իսահակյան 1977, 197:

⁷ Իսահակյան 1977, 198–199:

«Գարունն եկա՛վ, գարունն եկա՛վ»...

Անուշ կանչին ու անցան⁸...

1897

Այսպես նա շռայլ շաղ է տալիս իր քնարական հրաշալիքները՝ հայ պոեզիայի «մայրական սիրո» հավերժ թեմային տալով իր եզակի, խորը մարդկային հնչեղությունը:

Նոր դուրս եկած Երևանի բանտից Իսահակյանին՝ արդեն ճանաչում գտած բանաստեղծին, «Երգերի ու վերքերի»⁹ հեղինակին, իշխանությունները մեկ տարով աքսորում են Օդեսա: Եվ ճակատագիրը կրկին որդուն բաժանում է մորից: Իսահակյանի մայրը, այդ աստվածավախ կինը, նամակ է գրում Օդեսայի գեներալ-նահանգապետին որդու աքսորի ժամկետի վերաբերյալ, որը «թյուրիմացաբար» տեղական իշխանությունները փորձում էին մեկից դարձնել երեք տարի, և իրազեկ պահում նրան դատական ատյանի նախնական վճռի մասին: Նորից սպասում, նորից անքուն գիշերներ: Իսկ Իսահակյանը գրում է հեռավոր Օդեսայից, հայացքը հառած իր հայրենիքին, իր սուրբ մորը.

Եվ հոգուս մեջ մի ձայն ծորեց,

Մի ձայն՝ քնքուշ, սուրբ սրտից. –

Ախ, այն մայրս էր, կանչում էր ինձ

Հայրենիքիս ափերից¹⁰...

Հաջորդ տարիներին Իսահակյանի կյանքը վճռորոշ կերպով կապված էր հայ ազգային-ազատագրական շարժման հետ: Երիտասարդ բանաստեղծ-քաղաքական գործչի ճամփան դժվարին էր ու տատասկներով ծածկված – սակայն նրա հայրենանվեր հոգու համար ընտրություն չկար: Եվ հենց հայրենասիրական գործունեության պատճառով, Իսահակյանին վիճակվեց տեսնել և քաշել թե՛ բանտ, թե՛ աքսոր, թե՛ տարիներ ձգվող պանդխտություն:

Իսահակյանը հայ բանաստեղծներից առաջինն է պատկերում ազգային մարտիկի՝ հայ ֆիդայու դժվարին ճակատագիրը՝ 1900–1910 թթ. իր ստեղծած «Հայդուկի երգեր» շարքով, որը նա ստորագրում էր՝ «Հայ-գուսան» անվամբ:

Ազգային-ազատագրական պայքարի պոեզիայի հիմնական մոտիվներից մեկը դա մայրական սերն է, կարոտը՝ հայրենիքի ազատության համար

⁸ Իսահակյան 2003, 128:

⁹ Ավ. Իսահակյանի անդրանիկ գիրքը՝ «Երգեր ու վերքեր» բանաստեղծությունների ժողովածուն լույս է տեսել Ալեքսանդրապոլում, 1898 թ., «Գ. Սանոյան» տպարանում:

¹⁰ Իսահակյան 2003, 172:

Իսահակյան Բ.

մարտնչող զավակի հանդեպ: Այս տեսակետից հայ քնարերգության ոսկե էջերից է «Որսկան ախպե՛ր, սարեն կուգաս...» բանաստեղծությունը¹¹, հայրենի ժողովրդի ողբերգական ճակատագիրը ներկայացնող մի անմահ քերթվածք: «Որսկան ախպերը» ահա մոտ մի դար է, ինչ ներթափանցել է ամեն հայ մարդու հոգեկան աշխարհ, այդ երգը իրեն համարժեք հնչեղությունը գտավ նրա հիման վրա կերտած Արամ Խաչատրյանի Երկրորդ սիմֆոնիայի անմահ մեղեդիների մեջ.

– «Որսկան ախպե՛ր, սարեն կուգաս,
Սարի մարալ կըփնտրես,
Ասա՛, յարա՛բ դուն չըտեսա՛ր
Իմ մարալըս, իմ բալես:

Դարդի ձեռքեն սարերն ընկավ,
Իմ արես, իմ բալես,
Գլուխն առավ, քարերն ընկավ
Իմ ծաղիկըս, իմ լալես»...

– «Տեսա, քուրի՛կ, նըխշուն բալեդ
Կարմիր-կանանչ է կապեր,
Սիրած յարի համբուրի տեղ
Սրտին վարդեր են ծըլեր»:

– «Որսկան ախպե՛ր, ասա, յարաբ
Ո՛վ է հարսը իմ բալիս,
Ո՛վ է գրկում չոր գըլուփսը
Իմ մարալիս, իմ լալիս»:

– «Տեսա, քուրի՛կ, դարդոտ բալեդ
Քարն է դըրեր բարձի տեղ,
Անուշ քընով տաք գընդակն է
Կըրծքում գըրկեր յարի տեղ:

Սարի մարմանդ հովն է շոյում
Ճակտի փունջը մարալիդ,

¹¹ Ավ. Իսահակյանի բանաստեղծական այս գլուխգործոցի տեքստի հիման վրա աշխարհահռչակ կոմպոզիտոր Արամ Խաչատրյանը 1944 թ. գրել է իր «Երկրորդ սիմֆոնիան» («Չանգերով սիմֆոնիա»):

Ծաղիկներն են վրբան սրգում,
Ազիզ բալիդ, խեղճ լալիդ»¹²...
(1902)

Մեր պոեզիայի պատմության այս ամենաողբերգական երկերից մեկը՝ «Որսկան ախպերը» երգել են հայ ֆիդայական շարժման զորաղեկավարներից մինչև շարքային մարտիկը, մինչև Հայրենական Մեծ պատերազմի զինվորները... այդ դղանջները գալիս են և այսօր խոսում հայ մարդու հոգու հետ, տոգորում նրան հայրենիքին նվիրվածության գերագույն զգացումով:

Կովկասում ապրած շրջանում Իսահակյանի հրատարակած լավագույն գրքերից մեկը՝ «Բանաստեղծություններ» (Բաքու) 1903 թ. ունի հետևյալ ընծայականը՝ «Անգին մորս՝ Ամաստ Իսահակյանին նվիրում եմ բանաստեղծություններս»: Ժողովածուն բացվում է հենց մորը ձոնված «Գուցե իմ հեծանք, հառաչք և մրմունջ...» բանաստեղծությամբ, որն ավարտվում է հետևյալ տողերով.

Դու լըցրիր իմ մեջ ծովի չափ մեծ սեր –
Այրվիլ, որ լույս տալ ամբոխի համար.
Ընկնիլ փոթորկի, հըրաբուխի մեջ,
Ամբոխի համար, Աշխարհի համար...
Ահա՛ իմ սիրտը... Նայիր դու մեկ-մեկ.
Ընդունի՛ր մայր իմ, օրհնի՛ր ինձ, մա՛յր իմ...

Գրքում բազմաթիվ են մորն ուղղված բանաստեղծությունները, ընդամին նրանցից մի քանիսը այլ ժողովածուներում հետագայում չեն զետեղվել: Այո՛, մինչ վտարանդիության սկիզբ ընկած տարիները, այն միակ ու անկրկնելի շրջանը եղավ, երբ մայր ու որդի իրար կողքի էին, սակայն ճակատագիրը նորից պիտի նրանց բաժաներ 1906 թ., երբ Իսահակյանը մոտ մեկ տարի ժամկետով բանտարկվեց Թիֆլիսի տխրահռչակ Մետեխի բերդում:

Եվ հենց այդ շրջանում է նա գրում իր ամենահուզիչ մարդասիրական երկերից մեկը.

Երագիս տեսա, որ մայրս՝ թշվառ,
Շեն պատերի տակ, մեծ փողոցներում,
Ա՛յնպես դողդոջուն, հիվանդ ու անճար,
Անց ու դարձողին ձեռն էր կարկառում:

¹² Իսահակյան 2003, 269:

Իսահակյան Բ.

Երազիս տեսա, որ իմ մայրը՝ ծեր,
Ցնցուտիներով պատած մութացկան,
Եվ մարդիկ՝ անգուր, անտարբեր, անսեր,
Զբոսնում էին և հրում նրան:

Եվ երազիս մեջ ես դառն լացի,
Ու ցավից զարթնած՝ լաց եղա անքուն. –
Ա՛խ, որքա՛ն մայրեր՝ խեղճ, առանց հացի,
Մեր շուրջն են դողում ու մենք չենք զգում¹³:
(1908)

Վարպետի որդին՝ Վիգեն Իսահակյանը, հիշում էր, որ Եվրոպայում ապրած տարիներին բանաստեղծը մի առանձին սիրով ու գթասրտությամբ էր մոտենում հայտնի քաղաքների՝ «շեն պատերի տակ» կույզ եկած միայնակ ու ծեր մայրերին, եղած դրամը տալիս նրանց, հուզվում ու աչքերը լցվում էին. «Մայրերը սրբություն են, - ասում էր նա, - ինչ ազգի էլ պատկանեն»: Այսպես, Ապլայի շնորհիվ հարստանում է համաշխարհային պոեզիան...

Հաջորդ բաժանումը եղավ ճակատագրական. 1911 թվականի հունվարին բանաստեղծը պիտի հրաժեշտ տար Ալեքսանդրապոլի հայրական տանը, իր մեծագույն պաշտամունքին՝ Ապլային, և այլևս նրանք չէին հանդիպելու...

Պանդխտության ճամփաները բաժանեցին բանաստեղծին մորից: Մայրը նրան պիտի հայտնվեր արդեն միայն երազներում: Ինչ-որ մի հանգույցում, բնականաբար իրար են միահյուսվում մոր և երազի, հայրենիքի և երազի թեմաները: Պանդուխտ մարդը էլ ուր, եթե ոչ երազում կարող էր տեսնել մոր ու հայրենի եզրի նվիրական պատկերը, և գնալով երազը դառնում է թե՛ Իսահակյանի կյանքի, թե՛ նրա պոեզիայի անբաժանելի մասնիկը, մշտական ուղեկիցը:

Ոչ մի բանաստեղծ այդքան գեղեցիկ ու միաժամանակ այդքան տխուր երազներ չի հյուսել իր երկերում, ինչպես Իսահակյանը: Կյանքի մայրամուտին՝ 1955 թ. հոկտեմբերի 30-ին, ծննդյան 80-ամյակի օրը, Երևանում Պետոպերայի դահլիճում կազմակերպված հանդիսավոր նիստին ասված իր ելույթում, բանաստեղծը խոստովանել է. «Ես երազում էի միշտ ապրել Շիրակում՝ հորս տանը, մորս մոտ. և երգել իմ Շիրակը և նրան իմաստավորող ժողովրդին: Բայց իմ այդ համեստ երազը չկենսագործվեց...»¹⁴:

¹³ Իսահակյան 2003, 360:

¹⁴ Իսահակյան 1977, 291:

Մայրական սիրո և պանդխտության թեման...

Կարելի է ասել, որ այդ փափագն իրականանում էր պանդուխտ բանաստեղծի միայն երազներում:

Եվ հենց այս շրջանում, երբ առավել ուժգնանում էր նրա կարոտը մոր հանդեպ, հայրենիքի հանդեպ, երբ նա գիտակցում էր, որ գուցե այլևս նրանք չեն հանդիպելու – մայրական սիրո և պանդխտության թեման հասնում է Իսահակյանի պոեզիայում առավել վերսլաց բարձունքների:

Դրա փայլուն օրինակներից մեկը «Երազ» բանաստեղծությունն է.

ԵՐԱԶ

Օտար երկիր էր գնացել որդին,
Եվ անցել էին տարիներ տրտում.
Մայրն սպասում էր տենչալի դարձին,
Եվ այսօր որդին ուրախ դարձավ տուն:

Իրար գիրկ ընկան անհուն կարոտով
Եվ համբուրվեցին երկար ու երկար.
Լաց եղան մեռած հորը հիշելով
Եվ ցնծության մեջ մոռացան աշխարհ:

Վառեցին նորից օջախն հայրենի,
Խրճիթը լցվեց խնդությամբ անդորր.
Խոսեցին անցած օրերի մասին,
Ապա քուն մտան անհոգ, բախտավոր:

Երբ մայրը զարթնեց, սոսկումով տեսավ-
Օջախը՝ հանգած, խրճիթն՝ ամայի.
Եվ որդի՛ն, որդի՛ն, կաթոգին որդի՛ն
Նորից բանտի մեջ՝ զարկված շղթայի¹⁵...

1918 թվականին, Ժնևում Իսահակյանը գրել է «Հիշատակարանում». «Ահավոր ուժ է հայրենիքի սերը... Մոր նման միշտ սիրում եմ, միշտ կարոտը թարմ է և միշտ անհագուրդ... Մոր և հայրենիքի սեր – հավիտյան նոր, հավիտյան թարմ, կուսական, անձանձիր...»¹⁶:

Օտարության մեջ էր, հեռավոր Շվեյցարիայում, երբ առավ մոր մահվան բոթը: Սակայն, օ՛, զարմանք, բանաստեղծը կանխազգացել է այդ լուրը, այդ պես է լինում՝ մեծ, սիրող հոգիների մոտ, երբ ինչ-որ գերբնական զգայնությամբ

¹⁵ Իսահակյան 2003, 410:

¹⁶ Իսահակյան 1977, 330:

յամբ նրանք կանխատեսում են իրենց մերձավորի կամ սիրելիի հետ կապված որևէ արտակարգ եղելություն, անգամ եթե նրանց բաժանում են հազարավոր կիլոմետրեր:

Ահա ինչ է գրել Իսահակյանը «Հիշատակարանում» 1919 թվականի հուլիսի 14-ին. «Լուսադեմին երազ տեսա, մայրս ժպտում էր, իր սովորական տխուր, վշտահար ժպիտը աչքերի մեջ. կարծես ձեռքեր չունեի, արմունկից սկսած. այդպես թվաց. զարթնեցի. մի տեսակ զգացում ունեի հոգուս մեջ, որ-պիսին երբեք չէի ունեցել մորս երազում տեսնելու դեպքում, մի խորհրդավոր, տարօրինակ զգացում (և մորս շատ վաղուց չէի տեսել), այդ զգացումի ազդեցության տակն էի, երբ քիչ անցած, առավոտ, անկողնուս մեջ, լսեցի մորս մահը...

Զարմանալի խորհրդավոր զուգադիպում...

...Մորս մահից հետո – աշխարհը դատարկվեց աչքիս. ամեն բան թվում է ունայն, սուտ, միամիտ, անցավոր, թռչող, խաբեական...»¹⁷:

Բանն այն է, որ հարազատներն իմանալով, թե ինչ սեր է տածել Ավետիքը մոր հանդեպ, բանաստեղծին Ապլայի վախճանի լուրը միանգամից չեն հայտնել, այլ մի որոշ ժամանակ անց: Հայտնի է, որ այդ բոթն առնելուն պես բանաստեղծը օրեր շարունակ ծանր ապրումների մեջ է եղել:

Այդ ապրումների ազդեցության տակ Իսահակյանը 1919 թ. հուլիսին ժնկում գրում է. «Ա՛խ, ասացին ինձ, թե մեռել ես դու...» բանաստեղծությունը.

Ա՛խ, ասացին ինձ, թե մեռել ես դու,
Մեռել ես վաղուց, մայրի՛կ, իմ հոգիս...
Մեռել ես, չըկաս... Ծածկել է հավետ
Անհուն խավարը դեմքըդ թախճանուշ,
Ու հող ես դառնում... Ավա՛ղ, այսուհետ
Քեզ չեմ տեսնելու, մայրի՛կ իմ քնքուշ...

Սակայն հանապազ, ինձ հետ անբաժան՝
Մի անհայտ տեղից, ինձ այնպես մոտիկ,
Գիշեր ու ցերեկ, ու ամեն մի ժամ,
Ամեն մի վայրկյան անծայր կարոտով,
Աչերդ լեցուն սիրով ու գթով՝
Անթարթ, անքթիթ հառել ես վրաս,
Սրտով, սրտակից,

¹⁷ Իսահակյան 1977, 339:

Մայրական սիրո և պանդխտության թեման...

Մի՛շտ նայում ես ինձ, մի՛շտ նայում ես ինձ,
Մայրի՛կ, իմ հոգիս¹⁸...

1919 թ., հուլիս, Ժնև

Տասնինը տարի առաջ նույն Շվեյցարիայում (Յուրիխում), Իսահակյանը գրել էր իր քնարական լավագույն երկերից մեկը (որը ժողովրդի սիրած երգը դարձավ): Սա մի անկեղծ խոստովանություն է՝ տոգորված ներքին պոռթկումով, որդիական սիրով.

Իմ այրող վշտից սիրտըս է մաշվել,
Կյանքըս է մաշվել, էլ ի՞նչս մնաց.
Լամ ու արցունքըս աղի-ծով դառնա,-
Միայն թե մայրըս վիշտս չիմանա:

Ա՛խ, գլուխըս առնիմ, ընկնիմ սարերը,
Զարկե՛մ քարե-քար, զարկեմ քարե-քար.
Սիրտըս գայլերին թող բաժին դառնա,
Միայն թե մայրըս մահս չիմանա¹⁹:
(1900)

Եվ ահա հեռավոր Շվեյցարիայում նա ստանում է մոր մահվան բոթը, պաշտելի Ապլայի, որին նա չէր տեսել երկար տարիներ ի վեր, այս ամենը շատ է տանջում բանաստեղծին և իր որդիական հրաժեշտը նա պիտի տար պոեզիայում, ստեղծելով մեկը մյուսին հաջորդող գլուխգործոցներ:

Իսահակյանի «Զորահավաք էր: Շտապ տուն եկավ...» բանաստեղծության մեջ մայրը, իմանալով որդու ռազմաճակատ մեկնելու լուրը, նրան հրաժեշտ տալիս ուշագնաց է լինում և երբ սթափվում է ու դիմացը տեսնում իր որդուն, նրան մի պահ թվում է, թե որդին արդեն գնացել ու ողջ-առողջ կովի դաշտից տուն է եկել: Ուշագնացության մի քանի վայրկյաններին նա վերապրում է և՛ որդու մեկնումը, և՛ պատերազմը, և՛ վերադարձը: Եվ տարաբախտ մայրն օրինում է Աստծուն, որ պահեց իր զավակին, սակայն արդեն այդ օրինանքի մեջ տագնապալից հնչում են ապագա կորուստների դողանջները... Պատերազմը դեռևս առջևում է.

Զորահավաք էր: Շտապ տուն եկավ
Զինվորի զգեստ հագած մի տղա.

¹⁸ Իսահակյան 2003, 436:

¹⁹ Իսահակյան 2003, 241:

Իսահակյան Բ.

– Մայրի՛կ, ինձ օրհնի՛ր,- պատանին ասավ,-
ես էլ կովի դաշտ գնալու եղա...

Ուշաթափ ընկավ խեղճ մայրը թշվառ,
Եվ երբ ուշքն եկավ նորեն իր վրան,
Գրկեց զավակին պինդ, կարոտավառ,
Որպես թե վաղուց չէր տեսել նրան:

– Ա՛խ, ի՛նչ ուրախ եմ, փա՛ռք քեզ, աստված իմ,
Որ ողջ ետ դարձավ իմ անուշ որդին²⁰...

(1919)

Իսահակյանի մայրական օրհնանքը բխում է աշխարհի ամենաբարի սրտից: Իսահակյանը նույն գույն ու կարեկցանքն է տածում մայրական սուրբ հոգու առաջ և նույն ատելությունը՝ պատերազմների, բռնությունների, դարի խելահեղությունների հանդեպ: Հենց մայրական փխրուն հոգին է կրում մեծագույն տառապանքը, իր ազգի զավակներին հասած ծանր ճակատագրի համար, բայց նաև մեծագույն հավատը իր ազգի հարատևության համար:

Այդ տեսակետից բնորոշ է Իսահակյանի «Անպարտելի ոգին» պատմվածքը, ուր Եղեռնի ողբերգական իրականության հենքի վրա ցույց է տրվում մի պատկեր, թե ինչպես մի խումբ հայ մայրեր իրենց զավակներին անապատի ավազների վրա սովորեցնում են մայրենի այբուբենի տառերը: Մայրը խորհրդանիշն է մեր ժողովրդի հերոսական ու մաքառող ոգու:

«Երբ մի ժողովուրդ, - գրել է Իսահակյանը, կռվում է իր ազատության, գոյության համար, նա ապրում է, նա չի կորչում, եթե նույնիսկ նա պարտվում է մարտում, գոնե մնում է նրա հերոսական պատմությունը, որ սերունդներին ապրեցնում է, բարձրացնում, հերոսացնում և այդպիսով կորցրածը նորից ետ է առնում: Նա հաղթանակում է»²¹: Եվ մի՞թե այսօր էլ ղարաբաղյան երկրորդ պատերազմի ամենածանր հարվածը չհասավ հենց հայ մորը, սակայն նա է այն պոնը, որ դարձյալ պետք է հարատևության բարձրացնի իր աղետյալ ազգին, սերմանի նրա մեջ միայն հային հատուկ ապրելու զորեղ կամք:

Այսօր ևս Իսահակյանի պանդխտության թեմայով ստեղծված երկերը մի առանձին իմաստով են հնչում հայ մարդու անպարտելի ոգու հանդեպ:

²⁰ Իսահակյան 2003, 433:

²¹ Իսահակյան 1977, 335:

Մայրական սիրո և պանդխտության թեման...

Հիրավի, այդպես կարող էր գրել միայն ինքը՝ պանդուխտ մարդը, այս տողերի հեղինակը.

Օտա՛ր, ամայի՛ ճամփեքի վրա
Իմ քարավանըս մեղմ կըղողանջե.
Կանգնի՛ր, քարավանս, ինձի կըթվա,
Թե հայրենիքես ինձ մարդ կըկանչե²²:
(1903)

Ուր էլ որ գտնվել է Իսահակյանը, ինչ տրամադրության մեջ էլ որ չի եղել, նրա հայացքը միշտ ուղղված է եղել դեպի հայրենի տունը, դեպի այն սուրբ հողը, որն ամենաքաղցրն է աշխարհում: Ահա ինչ է նա գրում Փարիզում.

Երագիս մեջ Անին տեսա, -
Տեսա մեռած մայրիկիս,
Ինչպես մանուկ գիրկն ընկա,
Համբուրեցի մայրիկիս²³...
(1932)

Կամ թե Վենետիկում.

Դու, երկնամերձ իմ հայրենիք, դո՛ւ, հինավուրց ի՛մ Հայաստան,
Անմահ բանի սպասարկու, խորհուրդ խորին, ի՛մ Հայաստան,
Դո՛ւ, ալևոր տեսիլների ստեղծագործ ի՛մ Հայաստան,
Եվ նոր խոսքի ավետաբեր, հազարավերք ի՛մ Հայաստան²⁴:
(1921)

1926–1930 թթ. Իսահակյանը Խորհրդային Հայաստանում էր, երկար տարիների բաժանումից հետո նա պիտի տեսներ իր նոր շիվեր տվող հայրենի եզրը, իր այնքան կարոտած հարազատներին ու ընկերներին, բայց չկար մեկը, իր ամենապաշտածը, իր ամենասիրելին.

Ոտք եմ դնում հայրենական հարկը հին,
Հին որմերը խոսում են ինձ հոգեթով.
Աչքս եմ նետում մորս նստած անկյունին, -

²² Իսահակյան 2003, 287:

²³ Իսահակյան 2003, 476:

²⁴ Իսահակյան 2003, 444:

Իսահակյան Բ.

– Ու՛ր է մայրս ստեղծագործ իր ժպիտով²⁵...

(1926)

Նույն շրջանում գրված «Հայրենի ծուխը» բանաստեղծության մեջ նա անբեկանելի կարոտով վերհիշում է.

...Կապույտ երեկոն ա՛յնքան է խաղաղ,
Երգում է ծառից մի հավք սրտագոհ,
Տեսնում եմ՝ հայրս բարի, մտախոհ,
Ծանոթ շավիղով քայլում է դանդաղ:

Ինձ տուն է կանչում ծայրը մայրենի,
Խաղըս թողնում եմ. երեկո է ուշ.
Գգվում է մայրս, ժպտում է քնքուշ,
Մի արևի պես, որ նման չունի²⁶:

Մեր ուսումնասիրած թեման մի առանձին հնչերանգ է ստանում նաև Իսահակյանի լեզենդներում ու բալլադներում: Այս երկերում ստեղծվում են այնպիսի իրավիճակներ, այնպիսի պատումներ, ուր նույնպես տիրապետող է դառնում մայրական սիրո, նրա առաքինության գաղափարը:

Ռոմանտիկ բանաստեղծը ստեղծում է երկեր, որոնց հիմքում ընկած է ժողովրդական այս կամ այն ավանդույթը: Այդպիսի երկերից է «Մայրը» (Շիրակի ավանդավեպ) (1907 թ.) չափածո լեզենդը: Լեզենդի հիմքում մի պարզ, մաքուր ժողովրդական ակունք ունեցող պատմություն է այն մասին, թե ինչպես չար հարսի ամենօրյա կռիվների, հորդորների ազդեցության տակ ճարահատյալ տղան համաձայնում է մորը անտառ տանել ու թողնել այնտեղ: Տունդարձի ճամփին որդու ականջին են հասնում մոր վերջին խոսքերը.

– Երթաս բարով, աստված քեզ հետ,
Ոտքըդ քարի թող չըգա.
Տղա՛ս, վերցրո՛ւ պարկը քեզ հետ,
Պարկը տանը պետք կըգա²⁷:

«Մոր սիրտը» (Հայկական ավանդավեպ) լեզենդի (1919 թ.) հիմքում ևս ընկած է հայկական մի հինավուրց գրույց, պարզ ու մատչելի, բայց անհուն

²⁵ Իսահակյան 2003, 463:

²⁶ Իսահակյան 2003, 463:

²⁷ Իսահակյան 2014, 18:

Մայրական սիրո և պանդխտության թեման...

մարդկային ու ցնցող: Ապացուցելու համար, որ մոր սիրտը աշխարհի ամենաբարին է ու գթառատը, որ մոր բարոյական բարձունքին ոչ մի զավակ չի կարող հասնել, հարկավոր չէ կարդալ առանձին խոհական տրակտատներ կամ հատուկ սոցիոլոգիական ուսումնասիրություններ կատարել, բավական է կարդալ Իսահակյանի այս 32 տողանոց լեգենդը և հիշել նրա եզրափակիչ տողերը.

Տղան գնաց՝ մորն սպանեց,
Երբ վազ կըտար
Սիրտը՝ ձեռքին,
Ուրքը սահեց, ընկավ վար:

Եվ սիրտը մոր ասավ տխուր,
Լացակումած.
— Վա՛յ, խեղճ տղաս,
Ոչ մի տեղիդ չըցավա՞ց²⁸...

Ժամանակին այս երկը խորապես ցնցել է չիլիացի բանաստեղծ Պաբլո Ներուդային, ով հանդիպել է Ավետիք Իսահակյանի հետ Երևանում 1956 թվականին: Նման երկ կարող էր ստեղծել միայն այն հեղինակը, այն մարդը, որն իր մոր կերպարն ամեն ինչից վեր է դասել, համարել գերագույն սրբություն: Հենց այդպիսի հեղինակ էր ինքը՝ Իսահակյանը, մայրական սիրո մեծագույն երգիչը հայ պոեզիայում:

Կարելի է ասել մինչև խոր ծերություն, մինչև կյանքի վերջին օրերը շենշող ու կենդանի է եղել բանաստեղծի սերը մոր հանդեպ: Իր ստեղծագործական ուշ շրջանի ծոցատետրերից մեկում մեծ սիրերգակը թողել է հետևյալ գրառումը. «Աշխարհիս ամենագեղեցիկ բանը մոր աջքերն են»:

Մայրական սիրո թեմայով Իսահակյանի երգերը խոր արձագանք էին գտնում, բերում էին հոմանիզմի հուժկու ավանդներ, որոնք իրենց արտացոլումը գտան առաջին հերթին Հովհաննես Շիրազի ստեղծագործության մեջ:

Մեր խոսքը կցանկանայինք ավարտել Իսահակյանի «Պանդուխտ որդին» (1902 թ.) բալլադով, ուր լավագույնս միահյուսված են մայրության ու պանդխտության թեմաները.

²⁸ Իսահակյան 2014, 35:

ՊԱՆԴՈՒԽՏ ՈՐԴԻՆ

Դարդը՝ սըրտիս, աղքատ ու խեղճ, ցուպը ձեռիս, գլխակոր,
Շա՛տ տարիներ պանդուխտ եղած՝ նորեն դարձա հայրենիք.
Կյանքի բեռով մեջքս ծըռած, միտքըս շվար ու մոլո՛ր,
Յոթը սարեն, յոթը ծովեն դարձա նորեն հայրենիք:

Իմ հայրենի գեղի հանդում տեսա մանկույթ ընկերիս.-
Ա՛խ, ընկեր իմ, կարոտ սրտով նըրա առաջ վազեցի,
Ասի.-«Բարո՛վ, անգի՛ն ընկեր, չե՛ս ճանաչում դուն ինձի»:
-Ախրը ես շա՛տ փոխվեր էի... չըճանաչեց նա ինձի:

Յուպը ձեռիս գեղը մտա, անցա յարիս տան ճամփով.
Տեսա յարըս վարդը ձեռին՝ մենակ կանգնած դռան մոտ.
Ասի.-«Քուրիկ, ազիզ տեսքիդ արժանացա ես բարով...»:
Նա էլ ինձի չըճանաչեց...- աղքատ էի ու փոշոտ...

Դարդը սրտիս հասա մեր տուն, տեսա ծերուկ, խեղճ մորս.
Ասի.- «Նանի, ճամփորդ մարդ եմ, գիշերս ինձ հյուր կընդունե՛ս»:
Ա՛խ, մերի՛կ ջան... վզովս ընկավ, սըրտին գըրկեց ու լացեց,-
«Ա՛խ, բալա՛ ջան, դարիք բալա՛, էդ դո՛ւն ես...»²⁹:

(1902 թ., Շուշի)

Պատահաբար չէ, որ այս բանաստեղծությունը, ինչպես և մեր գրվածքում
բերված բոլոր երկերը, առանձնապես սիրված են մեր ժողովրդի կողմից:
Քանզի Իսահակյանի քնարերգության լարերը ուղիղ խոսում են հարազատ
ժողովրդի սրտի հետ: Մայրական սեր, որդիական սեր, պանդուխտի սեր՝
հայրենյաց եզրի հանդեպ, - սրանք ոչ միայն զգացմունքներ են, այլև հայ ժո-
ղովրդի պատմությամբ պայմանավորված վսեմ ու առանձին խորհրդանիշներ
են, առավել բնորոշ հայ մարդուն:

ՄԱՏԵՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

Իսահակյան Ավ. 2003, Երկերի լիակատար ժողովածու տասնչորս հատորով, հ. 1,
Երևան, «Գիտություն», հրատ., 848 էջ

Իսահակյան Ավ. 1977, «Հիշատակարան», Երևան, «Հայաստան» հրատ., 477 էջ:

²⁹ Իսահակյան 2014, 15:

Իսահակյան Ավ. 1977, Երկերի ժողովածու 6 հատորով, հ. V, Երևան, «Սովետական գրող», 490 էջ:

Իսահակյան Ավ. 2014, Երկերի լիակատար ժողովածու, հ. III, Երևան, 340 էջ:

ТЕМА МАТЕРИНСКОЙ ЛЮБВИ И СКИТАЛЬЧЕСТВА В ПОЭЗИИ АВЕТИКА ИСААКЯНА

ИСААКЯН Б.

Резюме

Ключевые слова: Аветик Исаакян, мотивы творчества, материнская любовь, родина, изгнанничество, чужбина, тоска.

В поэзии Исаакяна тема материнской любви занимает одно из центральных мест.

Образу матери посвящено множество лирических стихотворений поэта: «Моей матери» (пер. А. Блока), «Что над огнем ты варишь, мать?» (пер. А. Блока), «Колыбельная» (пер. А. Блока), «Караван мой бренчит и смеется» (пер. А. Блока), «Мне грезится: вечер мирен и тих...» (пер. А. Блока), «Сон» (пер. А. Яшина), «Мне сказали: «Давно умерла твоя мать...» (пер. А. Ахматовой).

Помимо стихов, образу матери А. Исаакяном посвящены великолепные строки в поэме «Абул Ала Маари» (пер. В. Брюсова), а также в легендах и балладах: «Скиталец сын» (пер. В. Иванова), «Сердце матери» (армянское предание), «Мать» (Ширакское предание), «Сыновняя любовь», в рассказе «Непобедимый дух», а также в стихах более позднего периода: «Мать увидела меня – очень грустным...», «Смотри мама – как солнце...», «Печаль со мной, и со мной идет...».

Другой ключевой темой его поэзии была тема скитальчества – любви и тоски по далекой родине. Образ матери – Алмаст – часто олицетворяет образ родины поэта – Армению, а скиталец является олицетворением образа армянина – борца за освобождение родного народа от турецкого гнета.

THE THEME OF MATERNAL LOVE AND WANDERING IN THE POETRY OF AVETIK ISAHAKYAN

ISAHAKYAN B.

Summary

Key words: Avetik Isahakyan, motives of creativity, maternal love, homeland, exile, foreign land, longing.

In Isahakyan's poetry, the theme of maternal love occupies one of the central places. Many lyrical poems of the poet are devoted to the image of the mother: "My Mother" (trans. A. Blok), "What are You Cooking over Fire, Mother?" (A. Blok lane), "Lullaby" (trans. A. Blok), "My Caravan is JIngling and Laughing" (trans. A. Blok), I dream: the evening is peaceful and quiet... (trans. A. Blok), "Dream" (trans. A. Yashin), "I was Told: "Your mother died a long time ago... " (trans. A. Akhmatova). In addition to poems, the image of A. Isahakyan's mother is portrayed with the magnificent lines in the poem "Abul Ala Maari" (trans. by V. Bryusov), as well as in legends and ballads: "The Wanderer Son" (trans. V. Ivanov), "Mother's Heart" (Armenian tradition), "Mother" (Shirak tradition), "Filial Love", in the story "Invincible Spirit", as well as in poems of a later period: "Mother Saw Me – Very Sad ...", "Look at My Mother – like the Sun ...", "Sadness is with Me, and with Me Goes ...". Another key theme of his poetry was the theme of wandering – love and longing for a distant homeland. The image of the mother – Almast – often personifies the image of the poet's homeland – Armenia, while the wanderer is an embodiment of an Armenian, the fighter for the liberation of his native people from the Turkish yoke.